

Százéves a Nyelvtudományi Közlemények

Folyóiratunk a folyó évben, 1962-ben, fennállásának 100. évébe lép. Száz év nagy idő a tudományos folyóiratok életében. Hogy ez így van, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az a körülmény, hogy tudtunkkal alig-alig van a világon még egy olyan nyelvtudományi folyóirat, amely — mint a Nyelvtudományi Közlemények — megért volna egy teljes évszázadot.

Éppen ezért úgy érzem: a jubileumi év kötelez bennünket arra, hogy — a Nyelvtudományi Közlemények alapján — végigtekintsünk azon tudománynak a hazai fejlődésén, amelynek nálunk egy ideig a mi folyóiratunk volt az egyetlen, majd pedig az egyik legjelentősebb orgánuma, s hogy ebben az összefüggésben röviden rávilágítsunk: miképpen tükrözte folyóiratunk a hazai és a nemzetközi nyelvtudomány haladását.

A Nyelvtudományi Közlemények — tudjuk — nem minden előzmények nélkül vállalta a magyar nyelvtudományban betöltött szerepét. Ugyanaz a Hunfalvy Pál, aki 1862-ben folyóiratunkat alapította, már 1855-ben megindította az első magyar nyelvtudományi folyóiratot, a Magyar Nyelvészetet,¹ amelynek az utolsó kötete a Közlemények megindulását megelőző évben jelent meg. A két folyóirat között lényegileg nincs is különbség: nemcsak szerkesztőjük ugyanaz, hanem azonos a programjuk is. Megmutatkozik ez már abban a negatívumban, hogy ugyanaz a Hunfalvy, aki a Magyar Nyelvészetben tartalmaz előszóban részletesen kifejtette a folyóirat programját, a Nyelvtudományi Közlemények első kötetében nem ad programot. De még inkább igazolja a két folyóirat eredeti célkitűzésének azonosságát az a körülmény, hogy a Közlemények tartalma Hunfalvy szerkesztősege idején eleinte teljesen azonos jellegű volt a Magyar Nyelvészetével.

A Magyar Nyelvészetnek — amint szerkesztője írta — főgondja a magyar nyelvtudomány művelése meg ezen belül a rokon nyelvek és népek összehasonlító kutatása volt, de feladatának tekintette a magyarral kapcsolatban álló nyelveknek (rumén, szláv, német), sőt a klasszikus nyelveknek az ismeretetését, tudományos bűvárlatát is. Amíg a Nyelvtudományi Közlemények első kötetei ugyanilyen tárgyú értekezéseket tartalmaznak, addig utóbb szó esik bennük az említetteken kívül más (pl. a tatár, az arab, a sémi, a baszk, a mongol) nyelvekről, sőt az általános nyelvtudomány kérdéseiről is. Ebből nyilvánvaló: a Közlemények hamarosan már az egész hazai nyelvtudomány orgánuma kívánt lenni, s a nyelvtudomány iránti érdeklődést minden irányban igyekezett kielégíteni.

¹ A Magyar Nyelvészet megindulásának idejéről l. LOVÁNYI: NyK. LIX, 5.

A külön magyar nyelvészetnek mind az e című folyóiratban, mind pedig a Közlemények Hunfalvy szerkesztésében megjelent kötetekben nagy tér jutott. Egyebek közt a magyar nyelv története volt az, amire a két folyóirat a kutatók figyelmét irányítani kívánta. S ennek meg is volt minden oka. Elaboratior Grammatica Hungarica című művében RÉVAI MIKLÓS — a történeti módszer alkalmazásában Grimm Jakabot is megelőzve — már 1803-ban megajándékozta a tudományt a magyar nyelv első történeti szempontú tudományos rendszerezésével, de a magyar nyelvtörténetnek hozzá hasonló képességű kutatója ezután jó ideig nem jelentkezett. A Magyar Nyelvészet és a Nyelvtudományi Közlemények kezdeményezése azonban gyümölcsözőnek bizonyult: lendületet adott a nyelvtörténeti kutatásoknak. Ami a Közleményeket illeti, ez elsősorban a folyóirat életének első szakaszára, Hunfalvy szerkesztésének az időszakára áll. Maga HUNFALVY sokat foglalkozott régi magyar szók, különösképpen pedig „földirati nevek” magyarázásával (IV—VII. k.), s a régi magyar nyelv vizsgálatában példáját követte FOGARASI JÁNOS, BALLAGI MÓR meg MÁTYÁS FLÓRIÁN is. Budenz szerkesztősége idején ugyan hátrább szorult a szorosabb értelemben vett magyar nyelvészet, de a magyar nyelvtörténeti tárgyú értekezések ekkor sem hiányoztak. Példának talán elég, ha kódex tanulmányokon kívül VOLF GYÖRGYnek a magyar helyesírás eredetét tárgyaló értekezésére meg KIS IGNÁCNak Pázmány nyelvéről írott terjedelmes értekezésére utalok.

A magyar nyelv történetének a vizsgálata mellett nem hanyagolta el a Közlemények a korabeli élő köznyelv vizsgálatát sem. Jelentékeny a száma azoknak a Közleményekben megjelent dolgozatoknak, amelyeknek az élő magyar nyelvhasználat megvilágítása volt a céljuk. Kiemelkednek közülük BALASSA JÓZSEF dolgozatai a magyar hangok képzéséről meg a magyar hangsúlyról. Foglalkozott a folyóirat a magyar népnyelv megismertetésével is (III—IV., X. k.). Nem a Nyelvtudományi Közlemények hibájának kell tekintenünk, hanem nyelvtudományi életünk kiterjedésének kell tulajdonítanunk, hogy a Közlemények később az élő nyelv és a nyelvjárások vizsgálatát — nem kizárólagosan, de egyre nagyobb mértékben — átengedte az 1872-ben meginduló Magyar Nyelvőrnek.

Kezdetől fogva különleges helyet foglalt el a Nyelvtudományi Közleményekben a finnugor nyelvek kutatása, s aligha tévedünk, ha azt állítjuk: folyóiratunk jelentősége ezen a téren a legnagyobb. Figyelembe kell vennünk ti. azt aényt, hogy Hunfalvy korában a Közleményeknek a finnugor összehasonlító nyelvtudományban — elsősorban hazai, de bizonyos mértékig nemzetközi viszonylatban is — úttörő szerepe volt.

Mi volt a helyzet a finnugor összehasonlító nyelvtudományban a Közlemények megindulásakor? — Gyarmathi Sámuel már 1799-ben kiadta Göttingában híres Affinitását, amelyben elsőnek bizonyította be valamennyi finnugor nyelv egymással való rokonságát, de mint Révainak a magyar történeti nyelvtudományban, úgy őneki sem volt hazájában méltó utóda a finnugor összehasonlító nyelvészet terén. Amíg külföldön e tudomány jelentős lépésekkel jutott előbbre, hazánkban az Affinitas megjelenése után félszázadig pangás következett. Csak az 1840-es években Regulynak nyelvrokonainkhoz tett útja kecsgettetett új reményekkel, Reguly betegsége és korai halála miatt azonban egy időre ezek a remények is szertefoszlottak. A holtpontról végül is HUNFALVY PÁL mozdította el a hazai finnugor nyelvtudományt azáltal, hogy hozzálátott Reguly anyagának a megfejtéséhez, kiadásához és tudományos értékesítéséhez. E nemű munkásságának az eredményei ugyan még a Magyar Nyelvészet-

ben, illetőleg — mint A vogul föld és nép — önálló kötetként jelentek meg, de a „Reguly-szövegek megfejtésére irányuló tevékenysége melléktermékeként született meg „A kondai vogul nyelv” meg „Az északi osztják nyelv” című kötete is, s ezek már a Nyelvtudományi Közleményekben (IX., ill. XI. k.) láttak napvilágot.

Hunfalvy kezdeményezését folytatta Budenz József. Hunfalvy szerkesztősége idején jelenik meg BUDENZ tollából, de — legalábbis részben — Reguly anyaga alapján a „Cseremisiz tanulmányok I—II” (NyK. III—IV. kötet) meg az „Erdei- és hegyi-cseremisiz szótár” (IV. k.), úgyszintén a „Mordvin közlések” (V. k.), továbbá a „Moksa- és erzä-mordvin nyelvtan” (XIII. k.). Mindezek olyan anyagközlések, illetőleg feldolgozások, amelyek finn és észt tudósok hasonló jellegű munkái mellett sokáig fontos forrásul szolgáltak a jelzett nyelvek megismeréséhez, és nyelvtudományi értéküket jelentős mértékben máig is megőrizték.

De nemcsak a finnugor nyelvek megismertetésében, hanem a finnugor nyelvrokonság kérdésének tisztázásában és megvilágításában is úttörő szerepe volt a Hunfalvy-féle Közleményeknek. Közismert, hogy SAJNOVICS és GYARMATHI nagyjelentőségű munkái hazánkban nem tudták eloszlatni a nyelvünk finnugor rokonságával kapcsolatos kételkedést, sőt hiteltlenséget, s hogy különösen a török rokonság hívei újabb és újabb támadásra indultak a nyelvünk finnugorságát valló nézetek ellen. Hogy a „nyelvi rokonság” és „nyelvi érintkezés” terminus technicusok fogalma végülis tisztázódott, s hogy nyelvünk rokonságának a kérdése körül a tudományosan nem eléggé megalapozott, sőt egészen tudománytalan nézetek lelepleződtek, abban jelentős szerepe volt épp a Nyelvtudományi Közleményeknek. Utalnunk kell továbbá arra, hogy még megjelenésének első időszakában a Nyelvtudományi Közleményekben látott napvilágot BUDENZ „Magyar és finnugor nyelvekbeli szóegyezések” (VI—VII. k.) című munkája, amely nagy lépést jelentett a finnugor összehasonlító nyelvészeti kutatások történetében olyannyira fontos Magyar—ugor szótár megírása felé.

Természetesen a Nyelvtudományi Közlemények nem maradt meg végig azon a csapáson, amelyet számára a Magyar Nyelvészet előszava kijelölt. Hunfalvy Pál 1862-től 1878-ig szerkesztette a Nyelvtudományi Közleményeket; örökébe — a XV. kötet megjelenésével — BUDENZ JÓZSEF lépett, s bizonyos változtatásokat már ő szükségesnek ítelt.

BUDENZ úgy látta, hogy „Nyelvtudományunk helyzete és állása, épen a Közlemények közrehatásánál fogva, már nem az, a mely volt ezelőtt 16 évvel . . . magyar nyelvhasznításunk számára megnyertük a biztos alapot, melyen ezentúl minden számba jöhető tanulmánynak állani kell: föl- és elismertük már a magyar nyelvek az ugor nyelvekhez való közvetlen hozzátartozását, föl az ugor nyelvek helyét az altaji nyelvcsaládban; föl végre e nyelvcsaládnak egyéb családoktól való merő különváltát. E mellett tájékoztatást nyertünk az iránt, miképen és mennyire hatnak néha idegen nyelvek a velük érintkező nyelvre, s hogy lehet e hatásokat a mindkét részbeli nyelvek tudományával kitalálni, meghatározni. A magyar nyelvtudomány további üdvös haladásának nem csak ki van jelölve az útja, hanem meg is van törve, élékészítve” (I. NyK. XXIII, 6—7). E felismerésektől indítatva Budenz 1878-ban előterjesztést tett az Akadémia nyelvtudományi bizottságának a Közlemények tárgykörének szorosabbra vonására. Az új szerkesztő programja szerint (közölte Simonyi Zsigmond: NyK. XXIII, 6—8) a Közle-

mények a XV. kötettől kedve az uráli és az altaji, az előbbieik közül különös-képpen a finnugor nyelvek folyóirata lett, de foglalkozott más nyelvcsaládokba tartozó nyelveknek az előbbiekre való nyelvi hatásával is. Emellett továbbra is helyet adott az „általánosabb érdekű nyelvészeti kérdést fejtegető, vagy valami tekintetben az altaji [= uráli és altaji] nyelvtudományra nézve fontos munkák” rövid ismertetésének, valamint a kor tudományos színvonalán mozgó vitacikkeknek is.

A Közleményeknek Budenz szerkesztésében megjelent 8 kötete gazdag tartalommal valósította meg az új szerkesztői programot. Ez időben jelent meg a folyóiratban BUDENZ egyik legfontosabb műve, Az ugor nyelvek összehasonlító alaktana (XVIII., XX. k.), s ez időben közölt a szerkesztő nyelvmutatványokat a vogulból, az osztjából, a zürjénből és a mordvinből. Ugyanő vonta be a folyóirat kutatási körébe a szamojéd nyelveket (vö. XXII. k.), ismertette továbbá az altaji nyelvek közül a mandzsut, a mongolt és a jakutot. HALÁSZ IGNÁC a lapp nyelv, illetőleg nyelvjárások bemutatásával szerzett magának jelentős érdemeket, valamint zürjén nyelvmutatványokat tett közzé. MUNKÁCSI BERNÁT közlései közül a Votják nyelv tanulmányok (XVII—XVIII. k.), A vogul nyelvjárások szóragozása (XXI—XXIV. k.), valamint a Csuvas nyelvészeti jegyzetek (XXI. k.) emelkednek ki. Ha ehhez még hozzávesszük azt, hogy BALASSA JÓZSEFnek a magyar hangok képzéséről és a magyar hangsúlyról írt dolgozatai révén (XXI. k.) a modern fonetika is megtette az első lépéseket a Közlemények lapjain, akkor világosan állhat előttünk a tudományos jelentősége a Nyelvtudományi Közlemények azon kötetének, amelyek Budenz József szerkesztésében jelentek meg.

Milyen szinten áll az az összehasonlító nyelvészeti munkásság, amely Hunfalvy és Budenz korában a Nyelvtudományi Közleményekben látott napvilágot? Hogyan értékelendő nemzetközi szempontból az a tény, hogy az összehasonlító nyelvtudománynak hazánkban már 1862-től fogva volt olyan orgánuma, mint a Nyelvtudományi Közlemények? — E tudománytörténeti szempontból oly érdekes kérdésekre itt csupán néhány rövid megjegyzést tehetünk.

Mindenekelőtt azt kell megállapítanunk, hogy 1862 körül, amikortól nálunk az összehasonlító nyelvészet a Nyelvtudományi Közleményekben már figyelemre méltó mértékben jut szóhoz, a nyugati nyelvészet is fejlődésének még egy viszonylag korai fokán áll, s a NyK. természetesen eleinte még ezt a korai fejlődési fokot tükrözi. HUNFALVY a Közlemények II. kötetében, 1863-ban, „A nyelvtudományról” írott cikkében még a maga korában ugyan népszerű, de tudományosan kevésbé elismert MAX MÜLLER „Lectures on the Science of Language” című, 1861-ben megjelent könyve (illetőleg ennek 1863-ban kiadott német fordítása) alapján igyekszik „kitüntetni, mik a nyelvtudománynak eddigi eredményei, s ha jut-e nekünk is munkarész abban”. Igaz: BUDENZ a nyelvek értékelésének szempontjairól vitázva már szembeáll August Schleicherrel és Frans Mistelivel (NyK. VI., ill. XV. k.), a feltett finnugor alapnyelv némely vonását illető nézeteiben azonban — úgy tetszik — az előbbiek bizonyos nézetei tükröződnek.

De ne felejtjük: a Közlemények első kötetének megjelenését még kb. másfél évtized választja el az újgrammatikusok fellépésétől. Igaz: a Th. Aufrechtől és A. Kuhntól alapított „Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung” 10 évvel megelőzte a Nyelvtudományi Közleményeket, de a Brugmann és W. Streitberg szerkesztésében meginduló Indogermanische Forschun-

gen (*Zeitschrift für indogermanische Sprach- und Altertumskunde*) első kötete csak 30 évvel később, 1892-ben hagyja el a sajtót. Ha mindezt tekintetbe vesszük, akkor láthatjuk igazán: milyen tudónyszeretet kellett ahhoz, hogy a Magyar Tudományos Akadémia „nyelvostályi bizottsága” 1861-ben külön nyelvtudományi folyóirat megindítására tegyen javaslatot, — milyen megértésre volt szükség ahhoz az Akadémia egésze részéről, hogy a javaslatot elfogadja, és milyen tiszteletreméltó bátorság kellett ahhoz, hogy Hunfalvy Pál Magyarországon már 1862-ben egy állandó jellegű nyelvtudományi folyóirat szerkesztését vállalja. Ugyanakkor a folyóirat értékelésében ne tévesszünk szem elől még egy körülményt: ha igaz is, hogy a Nyelvtudományi Közlemények első két szerkesztőjének az időszakában még a nyelvtudomány viszonylagos kezdetlegessége tükröződik a folyóiratban, ugyanakkor gyorsan tükröződik annak viszonylagos fejlődése is! BRUGMANN 1878-ban kezdte meg HERMANN OSTHOFFal együtt „*Morphologische Untersuchungen auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen*” című nagyjelentőségű munkájának a kiadását, BUDENZ Ugor alaktana pedig 1884-től 1894-ig, tehát csak néhány évvel később jelenik meg részletekben a Nyelvtudományi Közlemények XVIII—XXIII. kötetében. Joggal vonhatjuk le a következőt: a haladotabb nyugati nyelvtudománynak nemcsak gyors a hatása, hanem annak az alkotásnak a színvonala is nagyszerű, amelyben a hatás jelentkezik.

Amikor 1892-ben — Budenz elhunytá után — SIMONYI ZSIGMOND vette át a Közlemények szerkesztését,¹ a folyóirat programja nem lényegesen ugyan, de újra változott (vö. SIMONYI, A Nyelvtudományi Közlemények a múltban s a jövőben. NyK. XXIII, 11—13). Ez időben ugyanis a különféle uráli és altaji nyelvekre vonatkozó terjedelmesebb kutatások már önálló kötetekként jelentek meg, s így mód nyílt arra, hogy a Nyelvtudományi Közlemények ismét tágabb körben mozogjon. Az ún. urál-altaji nyelvészet persze továbbra is megtartotta vezető helyét, a szerkesztő közölni kívánt azonban „a hazai népfajokra való tekintettel” germán, szláv és román nyelvészeti dolgozatokat is, fokozottan helyet kívánt adni az általános nyelvészethez, rendszeresen ismertetni óhajtott továbbá a külföldi nyelvészeti irodalom fontosabb termékeit. Az új, változatosabb programot mindjárt az új szerkesztő szerkesztésében megjelenő első kötet (XXIII. k.) pompásan tükrözi. Elég, ha a változatosság bizonyosságául tartalmából csupán néhány közleményt emelek ki: HALÁSZ IGNÁC, Az ugor-szamojed nyelvrokonság kérdése, BALASSA JÓZSEF, A gyermek nyelvének fejlődése, PETZ GEDEON, Az indogermán hangtan mai állásáról; a gazdag szemleovatban a szerkesztő egyebek közt a Finnisch—Ugrische Forschungen megindításának terveiről meg az Indogermanische Forschungen első füzetének a megjelenéséről ad hírt.

Simonyi Zsigmond mindössze 4 évig szerkesztette a Nyelvtudományi Közleményeket. Annyit minden túlzás nélkül elmondhatunk: az a 3 kötet, amely az ő szerkesztésében jelent meg, még ma is rendkívül magára vonja a nyelvtudomány munkásainak a figyelmét.

1895-ben meghalt Szarvas Gábor. Halála után a Magyar Tudományos Akadémia a Magyar Nyelvőr szerkesztését Simonyi Zsigmondra bízta, s ezért Simonyi megvált a Közlemények szerkesztésétől. Szerkesztői tevékenységét

¹ A NyK. XXII. kötete V. füzetének címlapján a megjelenési év 1891, a szerkesztő neve viszont Simonyi Zsigmond. Ezt valószínűleg úgy kell értenünk, hogy az V. füzet kétsve, Budenz halála után jelent meg, s ezért megszerkesztését már Simonyi végezte.

— dicséretreméltó módon — egy Mutató közreadásával fejezte be, amely tartalomjegyzéken kívül tárgy- és szómutatót is tartalmazott az NyK. I—XXV. évfolyamához (Budapest. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása. 1895. 52 l.).

Simonyi munkáját 1896-tól, azaz a XXVI. kötet megjelenésének évétől SZINNYEI JÓZSEF folytatta. Szinnyei 34 évig, tehát összehasonlíthatatlanul tovább működött a Nyelvtudományi Közlemények szerkesztőjeként, mint bármelyik elődje, illetőleg eddigi utóda. Érthető tehát, hogy szerkesztősége idején a Nyelvtudományi Közlemények sorsát illetően nagyobb változások történtek, mint bármikor korábban a folyóirat fennállása óta. Szerkesztősége időszakát az első világháború osztja két, folyóiratunk szempontjából is egymástól erősen különböző korszakra.

Az első világháború végét megelőző korszakban elődei munkáját Szinnyei lényegében a Budenztól és Simonyitól kijelölt csapáson folytatta. Csak találmokra ragadok ki néhány olyan címet, amely folyóiratunk folytatólagos tudományos értékét dokumentálhatja. Ez időben jelent meg a Közleményekben MUNKÁCSI BERNÁT „A vogul nép ősi hitvilága” című tanulmánya (XXIX—XXXII. k.), PÁPAY JÓZSEF „Észak-osztyák nyelvtanulmányok” c. szöveggyűjteménye, MELICH JÁNOS „Szláv jövevényszavaink” (XXXII—XXXV. k.) és „A magyar szótáriródalom” c. (XXXV—XXXVII. k.) közleményei, BEKE ÖDÖN Cseremiszt nyelvtana (XXXIX—XLI. k.), továbbá FOKOS DÁVID ZÜRJÉN népköltészeti mutatóványok és ZÜRJÉN szövegek (XLI—XLV. k.), SEBESTYÉN IRÉN Finn jelzős szerkezetek című munkái.

Szinnyei szerkesztősége idején virágoztak ki igazán folyóiratunk kapcsolatai a finn nyelvészekkel, s a szerkesztő munkájának gondosságát dicséri az a sok színvonalas ismertetés is, amely még a béke idején napvilágot látott. A folyóirat megjelenése rendszeres volt: egészen az első világháború második évéig évfolyamai minden évben megjelentek.

Az első világháború gyökeres változásokat idézett elő a tudományos életben általában és így a Nyelvtudományi Közlemények sorsában is. A folyóirat nem jelenhetett meg többé rendszeresen, munkatársai közül többen a háború áldozatai lettek. A háború végeztével a helyzet tovább rosszabbodott: Szinnyei folytatólagos szerkesztősége idején a Közleményeknek már csupán két további teljes kötete látott napvilágot, de a politikai üldöztetés miatt ennek a munkatársai között sem szerepeltek már a folyóirat olyan régi, kiváló munkatársai, mint amilyen Beke Ödön és Fokos Dávid voltak. Mindamellet az ez időszakban megjelent értekezések közül is néhány magas színvonalat képvisel. Ilyen pl. GOMBOCZ ZOLTÁN, A magyar őshaza és a nemzeti hagyományok (XLV—XLVI. k.), NÉMETH GYULA, Az uráli és a török nyelvek ősi kapcsolatai (XLVII. k.), ZSIRAI MIKLÓS, Finnugor népvégek (XLVII—XLVIII. k.).

Miután Szinnyei 1928-ban megvált egyetemi katedrájától, rövidesen — 1930-ban — visszavonult a Közlemények szerkesztésétől is, hivatkozva arra, hogy új, fiatal munkatársi gárda kinevelésére és szervezésére már nincs többé lehetősége.

Szinnyeit a szerkesztésben 1931-ben GOMBOCZ ZOLTÁN követte, de korai halála miatt az ő szerkesztésében mindössze egyetlen kötet — a XLVIII. — került ki a sajtó alól. Annýt ebből az egy kötetből is megállapíthatunk, hogy Gombocz fiatal munkatársakat szívesen vont be a munkába. A kötet munkatársainak névjegyzékében ugyanis több fiatal szerző nevét is ott találjuk.

Az első és a második világháború között Gombocz utódára, ZSIRAI MIKLÓSra hárult a legnagyobb mértékben az a feladat, hogy mint szerkesztő megküzdjön azokkal a nehézségekkel, amelyeket az ellenforradalmi korszak tudományellenessége állított a tudományok fejlődésének útjába. A nyelvtudományok a Közleményekben képviselt ágazatai közül éppen azon a területen volt legsúlyosabb a helyzet, amelynek a művelésére a Közlemények alapítása óta elsősorban volt hivatva, ti. a finnugor nyelvtudomány területén. Mérhetetlen önzésében az uralkodó réteg szinte gyűlölettel tekintett a dolgozni akaró és munkájáért kenyeret igénylő új nemzedékre, s — tévedés ne essék! — megkülönböztetett bánásmód a tudományok fiatal művelőinek sem jutott osztályrészül. Ennek a következménye volt, hogy a fiatal kutatók nagy része elkallódott, vagy pedig anyagi gondoktól megbénítva kénytelen volt tudományos tevékenységét néhány rövid cikk vagy ismertetés megírására korlátozni. Örvedetes tényként kell mégis elkönyvelnünk, hogy pl. N. SEBESTYÉN IRÉN meg tudta írni „Az uráli nyelvek régi halnevei” (XLIX. k.) című tanulmányát, s hogy Zsirai mint szerkesztő a folyóirat ötvenedik köteteként meg tudta jelentetni a Budenz-albumot, melyben tudományszakunk munkásai — köztük szép számmal külföldiek is — leróhatták hálájukat a hazai finnugor nyelvtudomány egyik alapítója, folyóiratunk második szerkesztője iránt születésének századik évfordulója alkalmából.

Tudományszakunk és egyben a Nyelvtudományi Közlemények sorsában — mint annyi más téren is — hazánk felszabadulása hozott gyökeres változást, örvedetes fordulatot. A pusztító második világháború után a tudományos munka persze nem kezdődhetett meg mindjárt 1945-ben. Két-három év az erőgyűjtés jegyében telt el, s a Nyelvtudományi Közleményeknek a felszabadulás utáni első száma is csak 1948-ban került ki a sajtó alól. A Magyar Tudományos Akadémia újjászervezése óta azonban folyóiratunk ismét minden évben megjelenik, aminek a fontosságát tudományszakunk fejlődése szempontjából alig lehet eléggé felbecsülni.

A rendszeressé váló megjelenéssel együtt járt a Közlemények tartalmi megújulása. Ebben fő része van a szovjet nyelvtudománnyal való kapcsolataink kiépülésének. Amíg a múltban a Szovjetunióban élő finnugor népek saját nyelvű irodalmához még szórványosan sem juthattunk hozzá, addig ma folyóiratunk munkatársai a finnugor népek irodalmi termékeit — elsősorban mondattani kutatásokhoz — bőségesen kiaknázzák, s így vége szakadt annak az egyoldalúságnak, amely a második világháború előtti finnugor nyelvészeti értekezéseinket jellemezte, hogy ti. ezek anyagát kizárólag vagy túlnyomórészt fél évszázados vagy még régibb gyűjtésekből merítettük. Ennél is nagyobb mértékben érvényesül a folyóiratunkban megjelenő, uráli nyelvészeti tárgyú tanulmányokban magának a szovjet nyelvtudományi irodalomnak a hatása. Cikkíróink sok új ismeretet merítenek az autonóm köztársaságokban megjelent nyelvtanokból, nyelvjárastanulmányokból, különösen pedig a rokon nyelveknek a Szovjetunióban megjelent kisebb-nagyobb szótáraiból. Belőlük nem egy kétes értékű régi adat hitelességét tudjuk igazolni, korábban ismeretlen ősi szókkal, illetőleg új szójelentésekkel ismerkedtünk meg, s a réginel teljesebb képet kaptunk a finnugor nyelveket ért idegen hatások mértékéről és jelentkezési formáiról.

Persze annak a haszna, hogy immár módunkban áll megismerkedni és dolgozatainkban felhasználni a szovjet nyelvészek legújabb eredményeit, korántsem kizárólag a finnugor nyelvészetben, sőt nem is csupán a nyelv-

tudományban mutatkozik meg. A folyóiratunkban megjelenő őstörténeti, régészeti, embertani és néprajzi értekezésekre legalább ugyanannyira jellemző a szovjet tudomány megtermékenyítő hatása, mint a nyelvtudományiakra. Végül, de nem utolsósorban foglalkozik folyóiratunk a szovjet nyelvtudomány elvi jelentőségű eredményeivel is, és rendszeresen ismerteti a Szovjetunióban tartott nyelvészeti konferenciák tárgysorozatát. A személyes kapcsolatok felvételéből adódó örvendetes tényként könyvelhetjük el továbbá, hogy folyóiratunk hasábjain egyre nagyobb számban jelennek meg szovjet nyelvészek értekezései is.

A tartalmi megújulásnak az a folyamata, amelyet itt röviden vázoltam, még Zsirai Miklós szerkesztősége idején indult meg. Ugyancsak az ő érdeme, hogy a tudományszakunkat annak idején léteben fenyegető marrizmus nem jutott folyóiratunkban olyan mértékben szóhoz, hogy a szovjet nyelvtudomány egyébként olyannyira pozitív hatását le tudta volna rombolni.

Hosszan tartó betegsége miatt ZSIRAI MIKLÓS 1954-ben lemondott a Közlemények szerkesztéséről, majd egy évre rá meghalt. Nem érthette meg a Nyelvtudományi Közlemények 1—50. kötetéhez készült Mutató megjelenését, melyvel JUHÁSZ JENŐ ajándékozott meg bennünket (Budapest, 1955). E Mutató használati értéke rendkívül nagy a kutatók és a Nyelvtudományi Közlemények szempontjából egyaránt. Nélküle a kutató nemegyszer tanácstalanul állna, hogy hol is keresse egy-egy nyelvi jelenség magyarázatát, illetőleg egyik vagy másik nyelvészeti kérdés irodalmát. JUHÁSZ JENŐ Mutatója új életre kelti és megmenti a feledéstől azt a sok értéket, elődeink fáradságos munkájának azt a sok becses termékét, amely a Nyelvtudományi Közlemények sok évtizeddel ezelőtt megjelent kötetekben rejlik. JUHÁSZ Mutatója a százéves Nyelvtudományi Közlemények továbbélése és nyelvészeti értékesítése szempontjából rendkívül nagyra értékelendő alkotás.

Hogy Zsirai Miklósnak a Nyelvtudományi Közleményektől való megválása óta folyóiratunk hogyan szolgálja a nyelvtudomány ügyét, az olyan kérdés, amely — úgy érzem — nem ezen ünnepi megemlékezés keretébe tartozik. Az új évszázad küszöbén mondjunk azonban néhány szót a jövőről: mit tartunk — a nagy elődök példája nyomán — változatlanul feladatunknak ma is, és melyek azok az újabb célkitűzések, amelyek folyóiratunk régi programját kívánják teljesebbé, időszerűbbé tenni.

1. Folyóiratunk továbbra is fő feladatának tekinti a finnugor és a szamojéd nyelvek kutatását. Mint a legnagyobb lélekszámú finnugor néptől joggal elvárja ezt tőlünk a nemzetközi tudományosság. Újra és újra rá kell mutatnunk továbbá a magyar és a finnugor nyelvtudomány kapcsolatára. Hangsúlyoznunk kell, hogy a finnugor nyelvtudomány nem valamely, a magyar nyelvtudománytól független tudományszak, hanem azzal a legszorosabban összetartozik. A finnugor előzmények ismerete nélkül a magyar nyelv múltját homály fedi, jelenét köd borítja, jövőjét pedig veszély fenyegeti, amiként veszély fenyeget minden olyasmit, aminek a gyökereit elvágjuk. A magyar nyelv nem az ősmagyar kor végén, hanem a magyar nyelv különéletének a kezdetén indult el az önálló fejlődés útjára, erről a korszakról pedig a finnugor nyelvek nélkül szinte semmit sem tudunk. Mindannak, amit a magyar nyelv a rokoniával közös nyelvformákból örökölt, illetőleg ami az ősmagyar kor végénél régebbi korban történt, éppúgy része van abban, hogy a magyar nyelv ma olyan, amilyen, mint annak, ami az ősmagyar kor befejeződése után ment végbe. A változások közötti különbségek nem minőségi természetűek, hanem

időbeliek. A finnugor nyelvtudomány tehát egyben történeti és genetikus magyar nyelvtudomány is, — a kettőt csak a dilettantizmus, illetőleg a szűk látókörű praktikizmus választhatja el egymástól. A mondott okokból folyóiratunk a szűkebb értelemben vett magyar nyelvtudomány nagyobb jelentőségű alkotásait is folyamatosan számon tartani és ismertetni kívánja, magára vállalva ilyenformán azt a feladatot, amelyet a szorosabb értelemben vett magyar nyelvészeti folyóiratok egyrészt terjedelemlhiány, másrészt más jellegű program miatt nem szoktak vállalni.

2. Nagy súlyt kívánunk vetni arra, hogy — legalábbis addig, amíg az általános nyelvtudománynak nincs hazánkban önálló orgánuma — ismertessük az általános nyelvészet főbb eredményeit, vitázó cikkeket, hozzászólásokat közöljünk a tudományunk életében felmerülő elvi jelentőségű megállapításokról, és bemutassuk a nyelvtudományban alkalmazott újabb kutatási módszereket.

3. Helyet kívánunk biztosítani az indoeurópai, az altaji és egyéb nyelvészet legfontosabb eredményeit magukba foglaló gyűjteményes művek, összefoglalások ismertetésének is. Az indoeurópai nyelvtudomány, a turkológia stb. részben azonos jellegű feladatok megoldásával foglalkozik, mint a finnugrisztika. Nem hagyhatjuk tehát figyelmen kívül azokat a módszertani megfontolásokat, amelyek az előbb említett tudományszakokban érvényesülnek, sem pedig azokat az eredményeket, amelyek az uráli nyelvek története szempontjából is fontosak.

4. Minthogy külön fonetikai folyóiratunk nincsen, támogatni kívánjuk a hazai fonetikai kutatásokat olyan fonetikai tárgyú dolgozatok megjelenítésével, amelyek tárgyuknál fogva elég szoros kapcsolatban állnak a nyelvtudománnyal.

5. Valljuk a tudományok komplexitását, s épp ezért a jövőben is szívesen fogadjuk az olyan értekezéseket, amelyek a nyelvtudomány és a rokon tudományok, pl. az őstörténet, illetőleg a régészet, az embertan avagy a néprajz határterületéről veszik témájukat. Vállaljuk persze az ilyen tárgyú, nagyobb jelentőségű munkák ismertetését is.

Meggyőződésünk szerint a fenti program bőséges munkalehetőséget biztosít munkatársaink számára, és kellően számot vet a nyelvtudomány több hazai ágazatának fejlődési igényeivel. Folyóiratunk a Magyar Tudományos Akadémia és — ezen keresztül — népi demokráciánk támogatását élvezi. Programunk megvalósításához — ha tudományunk néhány területén számuk nem is elegendő — vannak lelkes és szakképzett munkatársaink. Ha talán hivalkodás nélkül vallhatjuk, hogy százéves folyóiratunk a múltban a lehetőségek szerint általában jól teljesítette hivatását, ugyanakkor megállapíthatjuk azt is, hogy a jelenben nincs okunk panaszra. Nem hallgathatjuk el azonban, hogy most, amikor folyóiratunk fennállásának a második évszázadába lép, akad azért gondunk is. Kötelességünknek érezzük, hogy ezen új évszázad küszöbén — és épp az új évszázad eredményességének az érdekében — erről is ejtsünk néhány szót.

A finnugor nyelvészeti utánpótlás kérdéséről van szó, — annak a finnugor nyelvtudománynak a jövőjéről, amelynek a megteremtése és felvirágoztatása egy évszázadon keresztül egyebek közt, sőt talán elsősorban e folyóiratnak volt a feladata, illetőleg e folyóirat munkatársainak volt az érdeme. Ennek a tudománynak a jövőjét látom veszélyeztetettnek amiatt, hogy egyetemeinken fiatal érdeklődők szakmai nevelésére nincsenek többé kellő lehetőségeink. A

tananyag korszerűsítése, a túlterhelés megszüntetése megkívánja, hogy a régi tantervek anyagát csökkentjük és módosítsuk, nem kívánja azonban azt, hogy az elsorvadás veszélyének tegyünk ki egy olyan szaktudományt, amelynek a művelése bizonyos adottságainknál fogva az egész világon elsősorban a mi feladatunk. Miután a finnugrisztikának a magyar szakos tanárok képzésében nincs többé olyan szerepe, hogy a szakmai utánpótlást ez úton biztosíthassuk, jövőjének a megmentésére egy lehetőség még lenne. A finnugrisztika egyetemi tudományos szakként művelhető a Szovjetuniótól az Egyesült Államokig, Finnországon kívül Svédországban, Norvégiában, Németországban és Franciaországban is. Követni kellene nekünk is ezen országok példáját, s nem kellene visszariadnunk attól, hogy a magyar egyetemeken például az iráni, a hindi, a mongol, a tibeti nyelvészet mellé a finnugor nyelvtudományt is tudományos szaktárggyá nyilvánítsuk. Javaslataink megvalósulása érdekében a Magyar Tudományos Akadémia nem vonakodott pártoló döntést hozni, egyetemeink felettes szerveinek a jóváhagyása azonban tudtommal még hátravan. Bízunk benne, hogy javaslatunk végül is el fog kerülni azokhoz az illetékesekhez is, akik tudományunk jövőjének az érdekét jóakarattal tudják elbírálni. Ők bizonyára meg fogják találni a módját annak, hogy a finnugor nyelvtudomány számára, amely a múltban nem kevés dicsőséget hozott a magyar tudományosságának, s jelentős eredményekkel gazdagította az általános nyelvtudományt is, tudjunk fiatal kutatókat nevelni az első küzdelmes száz év után a második évszázadban is. Hogy ez megtörténjék, az létkérdése elsősorban szaktudományunknak, de másodsorban folyóiratunknak is.

1962. február 25.

LAKÓ GYÖRGY